

bijbel". Deze mededeeling is onwaar. Wel is waar, dat ik in antwoord op een enkele dagen tevoren door dezen spreker geuite bewering, dat ik — volgens dagblad-verslag — „mijn God filosofisch en theologisch klaargeknijpt heb voor mijn doel", er op gewezen heb, dat hier weer voor den dag komt de meening, die in de pers van het z.g. Hersteld Verband telkens te vinden is geweest, en volgens welke men de Schrift telkens tusschen verscheidene Schriftbeschouwingen heen en weer werpen laat. Verleden week schreef ik daar nog over, vóór ik nog van de jongste bewering van „Woord en Geest" iets wist. Ik stelde daar tegenover, dat de wonderlijke filosofie van de derde N.S.B.-brochure (staatsleer) met elke concrete geloofsbelijdenis der in de zaal aanwezigen streed. Ook met die van elken „H.V.-er".

Maar wat wil men, als men dergelijke voor een kind tastbare feiten verdoezelen moet?

K. S.

Nieuwe Verzenbundels.

Na de beantwoording in artikelvorm van vragen over boeken, die eenige voorafgaande nummers in beslag nam, komen nu aan de orde verschillende nieuwe uitgaven, die ter bespreking aan ons blad werden toegezonden.

En dan begin ik met enkele nieuw-verschenen dichtbundels.

Vooreerst „Verzamelde Verzen" van Mej. H. S. S. Kuiper. 1)

Samengebracht worden hier (door Mej. J. H. Kuiper) meerendeels reeds vroeger gepubliceerde verzen, maar verspreid in boeken en tijdschriften, om ze bijeen te bewaren, doch ook, om ze ter nagedachtenis aan de overledene aan te bieden aan de velen, die haar en haar werk hebben gekend. Dit laatste wordt niet gezegd in het „ter inleiding" van de uitgeefster, maar het is de achtergrond van wat ze schrijft: „moge de lezing of herlezing een zegen brengen aan wie temidden van den strijd van dit leven worstelt met beangstigende vragen of in verwarrende moeilijkheden geen uitweg ziet". In deze woorden is immers geformuleerd, wat de overledene in haar publieken arbeid heeft gezocht en zo lang ze kon met groote toewijding heeft nagestreefd.

Mej. Kuiper was niet een dichteres, eene, die naar het woord van Jacqueline van der Waals (wier invloed in dezen bundel te merken is) „zingt, omdat ze zingen móet". Ze was Schrijfster, wier kracht lag in het thetische en apologetische betoog. Maar haar kunstzinnige geest en de vaardigheid, die ze had in het hanteeren van het instrument der taal, deden haar van tijd tot tijd ook naar den versvorm grijpen, om te vertolken wat er omging in haar ziel. Het waren de bewogen momenten van haar leven, het waren de emotie en de stemming, die in dien versvorm zich uitte en zoo is er, ondanks het feit dat ze niet was een dichteres-van-nature, toch veel in haar verzen, dat deze de waardij geeft van christelijke poëzie.

Wanneer we den bundel, die deze verzen samenbrengt, doorbladeren, zien we, dat inderdaad deze diagnose van de ontstaansgeschiedenis juist is. 't Is het persoonlijk geloofsgetuigenis, dat in die verzen leeft, de bewogenheid onder de ervaring van wat het geloof ervaren doet in lijden en strijd, onder teleurstelling en moeite; want, zonder dat ze in bijzonderheden treedt, doet de dichteres duidelijk gevoelen, dat ze veel levensleed heeft gekend. Er zijn verschillende verzen, die van dat levensleed spreken („Leer mij volgen", „Langs den lijdensweg", „Van Stillen Strijd en Stillen Troost" e.d.) en die alle tot achtergrond hebben de vraag:

„En waarom sta 'k in schemerlicht,
Als and'ren blij in zonlicht gaan?
En waarom bleef mijn bloemknop dicht,
Als and're bloemen opengaan?"

Maar alle komen ze óók uit in dat ééne punt, dat Gods antwoord op die vraag inhoudt:

„Mijn kind, Ik was het, die dat deed;
Ik zeg u liever niet, waarom,
Maar gij zult zien dat 't liefde was
Hierboven in mijn Heiligdom."

En daarom intoneeren al die lijdensverzen in de aanvangswoorden van één ervan:

„O, weer van mij gedachten,
Die boos en bitter zijn,
En leer mij stille wachten,
Ook in de bangste pijn,

Op U, die hebt verordend
Dit groot en zwaar verdriet,
Al zien mijn weenend' oogen
De wijze reden niet..."

Bij deze bede, waarin de lijdensverzen zijn getypeerd, sluiten aan de verzen, die uiting geven aan het vertrouwen, dat

„In ieder uur van zwakheid,
Is altijd daár
Uw liefde en genade,
Zoo wonderbaar!"

Ze vormen een belangrijk deel van den bundel: ik noem ten bewijze titels als: „Gelijk een kind", „Leer mij volgen", „Een Lied in den Nacht", „Tot Hem", enz. en ze zijn samen te vatten in wat in „Zielejubilé" wordt uitgejuicht:

Uw raad en Uw roepstem:
De bron van mijn kracht,
Uw leiding en liefde:
Het licht in den nacht.
En al Uw beloften:
Een muur mij rondom,
En Christus: mijn Koning
Mijn Schild en mijn Zon!"

Het zijn deze en soortgelijke verzen, die ons den bundel met erkentelijkheid doen aanvaarden. Er moge in de verskunst van anderen meer poëtische kracht zijn en meer technische zuiverheid, meer moderniteit ook — in het geloofsgetuigenis, geworteld in geloofszekerheid en geboren uit geloofsvertrouwen, ligt wezen en waarde, ligt ook het bestaansrecht van christelijke poëzie. En dat geloofsgetuigenis is hier te vinden, volop en rijk.

Er zijn ook nog andere verzen in dezen bundel: indrukken van reisimpressies, „Het eiland Wight", „Na mijn reis in Vlaanderen" van natuurschoonheid („Mei"); van levensbeelden („Jong Moedertje"); ook gelegenheidsverzen als „Bij de kroning van H.M. Koningin Wilhelmina", en Herinneringen (die veelal de sporen dragen van doorleden smart). Ook onder deze zijn goede proeven en de klank is altijd die van het christelijk lied. Maar de belangrijkste, die welke den bundel de waardij geven van christelijke verskunst, eenvoudig zeker, maar christelijk in den vollen zin van 't woord, zijn toch die welke ik eerst noemde.

Een tweede bundel, ongeveer van gelijken omvang, is: Gedichten uit Zuid-Afrika van J. van Melle 2). Ook daarvan is de geest die der christelijke verskunst, niet zoo duidelijk en klaar sprekend als uit de verzen van Mej. Kuiper, maar toch uit verzen als „Bede", „Ik ben met u", „Vrijheid" e.d. blijkend. Over 't algemeen echter draagt, wat hier verzameld is, het karakter van maakwerk: sommige verzen zijn geconstrueerd, dat is dus: gemaakt, en niet (wat na de vernieuwing die de „Nieuwe Gids" gebracht heeft eerste eisch is) ontstaan. Terwijl overal in den bundel van Mej. Kuiper de emotie leeft, die als vanzelf het vers te voorschijn brengt, die het doet ontstaan, is hier van bewogenheid nauwelijks sprake. De verzen zijn niet emotioneel, doch intellectueel. Een onbedriegelijk teken van zulke makelij is ook het herhaaldelijk optreden van rhythmische onzuiverheden en willekeurigheden. Ten voorbeeld wijs ik op een strophe uit het gedicht „De Reizenden" (dat zijn, blijkens het verband, Gods kinderen, die gaan naar hun eeuwig huis):

„Uit groote armoede gekomen
Van al het noodige berooid
Vinden, als eenmaal in hun stoutste droomen,
Ze rijke schatten op hun pad gestrooid".

Het woord „berooid" (noodig om het rijm) is hier geheel verkeerd gebruikt, en de constructie „vinden...ze" is verwrongen: een volgorde gezegd, bepaling, onderwerp, voorwerp kan nooit spontaan zijn, omdat ze geheel ingaat tegen het Nederlandsch taaleigen. Een staaltje als dit doet wel typeerend het bezwaar zien; technisch is dit werk onrijp.

Vrij zonderling doet ook de titel aan. Behalve een heel enkel vers doet niets deze gedichten kennen als „gedichten uit Zuid-Afrika", zoodat de titel een verwachting wekt, die door den inhoud niet wordt gerechtvaardigd en daardoor pretentieus wordt.

Een en ander valt te meer op, omdat de gedachten zelf, die in deze verzen tot uiting komen, bewijzen, dat de dichter wel iets te zeggen heeft: vooral op het terrein der geestelijke dingen heeft hij een door het leven gerijpte ervaring. Misschien is daarom bij meerdere technische bekwaming van dezen heer J. van Melle toch nog wel iets goeds voor de christelijke verskunst te hopen.

De derde bundel, dien ik te bespreken heb, is van geheel anderen aard: Osmaansche Strofen door Jan H. Eekhout 3). Hij brengt een selectie uit het werk van eenige duizenden Osmaansche dichters, van de dertiende tot de achttiende eeuw. Zelf geeft Eekhout daarvan deze karakteristiek: „de poëzie der Osmanen kan niet bogen op bijzondere oorspronkelijkheid. Typisch Turksch is zij vrijwel nergens, afhankelijk als zij zich belooft, zoowel naar vorm en inhoud als naar bezieling, van de groote dichtkunst der

Perzen en Arabiërs". De exotische geest en de filosofische, bespiegelende inslag, vooral ook de buiten ons bereik liggende beeldspraak, maken het moeilijk, van deze poëzie te genieten. Maar van poëtische kracht getuigt ze ongetwijfeld en de vertaler heeft het aroma voortreffelijk weten te bewaren. Magische levenswijsheid is wel de hoofdtrek van de meestendeels spreukvormige verzen. Aan de christelijke idee zijn ze uiteraard vreemd.

Eindelijk is er nog een bundel van Willemdé Mérode, „Doodenboek" 4). Bij herhaling is in ons blad uitvoerig geschreven over de dichtkunst van de Mérode, zoodat een nadere bespreking overbodig kan worden geacht. Want dit „Doodenboek" vertoont al de eigenschappen van zijn werk, in bijzondere mate zelfs, omdat de stof, die altijd de worsteling van het leven met den dood betreft en daardoor donker is van menschenkant gezien, hem als ik het zoo zeggen mag, meer dan eenige andere „ligt". Maar telkens ook breekt door die donkerheid heen het eeuwigheidslicht, dat in drie motto-teksten, vóór den bundel geplaatst, in een wijde baan over de somberheid glanst. Daarom eindigt dit doodenboek ook met het „Ave Christus!", dat besluit met de belijdenis:

Wij stellen onze hope
In 't uiterst nóg op God!
O Christus, opgestaan!
Open Uw paradijzen!
Laat ons met U verrijzen:
Die sterven gaan!"

Sterker dan in vorig werk (b.v. „de Verloren Zoon" of „De Zeven Kruiswoorden") is hier de neiging tot expressieve, bijna drastische woorden. Daarom kan ik persoonlijk meer van de genoemde bundels dan van deze genieten.

C. T.

- 1) Uitgave van J. H. Kok N. V., Kampen.
- 2) Idem.
- 3) Uitgave U.M. „Holland", Amsterdam.
- 4) Idem.

Een zeer belangrijk boek. 1)

Dat er in onzen tijd toch nog gestudeerd wordt, blijkt zoo af en toe uit enkele symptomen, die juist derhalve voor onzen tijd nog moedgevend kunnen worden genoemd.

Zulk een symptoom is de verschijning van den tweeden herzien en vermeerderden druk van Dr. J. H. Bavinck's „Inleiding in de Zielkunde". Wij willen deze week onze gewone artikelenreeks onderbreken om de aandacht op dit boek te vestigen.

Tusschen den eersten en den tweeden druk van dit boek liggen acht jaren. Acht jaren, die zoowel voor de ontwikkeling van de psychologie als voor de ontwikkeling van de levensroeping van Dr. Bavinck ontzettend veel hebben beteekend. De schrijver van deze „Inleiding in de Zielkunde" was zelf niet in staat een tweeden druk van dit boek te verzorgen. Hij zegt ervan in de voorrede bij den tweeden druk het volgende:

„Voor mij persoonlijk was het ongetwijfeld een teleurstelling, dat het mij niet mogelijk was dezen tweeden druk zelf te bewerken, temeer waar ik er zoo ten volle van overtuigd was dat allerlei punten uit den eersten druk noodzakelijk moesten gewijzigd worden. De arbeid op het zendingsterrein had mij echter de laatste jaren alle gelegenheid ontnomen om op de hoogte te blijven van de tegenwoordige psychologische litteratuur, en dat maakte het voor mij al geheel onmogelijk om zelf de bewerking ter hand te nemen. Des te grooter was mij de vreugde dat ik Dr. A. Kuypers (den bekenden auteur van de studie over „Het onbewuste in de nieuwere paedagogische psychologie") bereid vond om het moeilijke werk, waartoe ik zelf niet meer in staat was, van mij over te nemen. Het is mij een behoefte hem voor deze bereidheid dank te zeggen."

Zoo ligt nu voor ons een boek, dat sinds den eersten druk aanmerkelijk is gewijzigd en belangrijk is uitgebreid. Op één pagina staat aanmerkelijk meer dan bij den eersten druk en bovendien omvat dit boek in het geheel bijna 70 pagina's meer. Al dadelijk blijkt de wijziging uit het feit, dat de eerste druk 41 paragrafen telt, de tweede druk 52. Nieuw zijn o.a. § 3 „De zielkunde als principiele wetenschap"; verder een viertal paragrafen over den wil, terwijl in het hoofdstuk over het gevoelsleven geen enkele paragraaf op schrift gelijk bleef. Vooral echter deel II, het synthetisch deel, is belangrijk gewijzigd. Omvatte dit deel in den

1) Dr. J. H. Bavinck, „Inleiding in de Zielkunde"; tweede herziene en vermeerderde druk, bewerkt door Dr. A. Kuypers.

eersten d
teft het l
Wanneer
boek bew
werd doo
die tweed
dat het b
van de gi
van mij,
sajet had

Een ge
bewerker
Men leest
daar duid
zou 't ook
heid geb
Kuypers.
het boek
na acht
tweede u
anders w
het feit,
vrijheid l

En een
voortref
Dr. Bavin
al die ki
daagsche
kennis, o
heeft, uit
Er sta
dien getu
werker d
arbeiten.
den druk
de eer ni
te vinden
vonden
treffelijke
nieuwe ri
mens één
is het Dr
tot het b
richtingen
zakelijk, l
pagina's
chologie,
statetheo

Belangr
boek geef
dit punt l
„Samen
de menscl
van aard
noch met
tische; de
noch enk
niet de s
Zijn al
zijn ze n
persoon
vuldige a
De pers
doch he
bewustzij
heden de
bedoelt n
pere ik".

Merkt i
in den u
vinden z
strik gen
punt. Va
meer nie
geen acte
de werke
enkel, w
daarbuit
over stell
de acten
een indiv

Behalve
handelenc
maar een
zeer gem
maatschap
ethisch-re
houding

Lettiend
sprekend
den mens
invloeds
kenis), e
ik in zee
woordelij
die eeuw
zoo is d
onsterfel
alle aard

Dat wij
vereenig
opvatting
evenmin.
Met d
deze wij
In ied
dit boek
eens klas
standpun

he geest en
inslag, vooral
beeldspraak
te genieten
ze ongetwij-
voortreffelijk
wijsheid is wel
spreukvormige
ze uiteraard

Willem de
herhaling is
over de dicht-
adere bespre-
ht. Want dit
schappen van
is, omdat de
leven met den
is van men-
o zeggen mag,
r telkens ook
het eeuwigen,
vóór den
over de som-
doodenboek
besluit met de

de Verloren
(?) is hier de
che woorden
van de ge-
ieten.
C. T.

udeerd wordt,
mptomen, die
moedgevend

ning van den
en druk van
elkunde". Wij
telenreeks ook
te vestigen.
weeden druk
it jaren, die
e psychologie
levensroeping
en betoekend.
le Zielkunde"
en druk van
i in de voor-
lgende:
getwijfeld een
ik was dezen
neer waar ik
s dat allerlei
telijk moesten
endingsterrein
gelegenheid
ven van de
tuur, en dat
gelijk om zelf
es te grooter
Kuypers (den
r "Het onbe-
psychologie")
aartoe ik zelf
er te nemen.
ze bereidheid

at sinds den
en belangrijk
aanmerkelijk
vrienden om-
70 pagina's
uit het feit,
t, de tweede
nde als prin-
al paragrafen
uk over het
schrift gelijk
hetisch deel,
deel in den

cunde"; tweede
Dr A. Kuy-

ersten druk ruim 100 pagina's, in dezen druk
teft het bijna 150.

Wanneer iemand een tweeden druk van een
boek bewerkt, waarvan een eerste druk geschreven
werd door een ander, is de kans niet gering, dat
die tweede druk dan een soort lappendeken is, of
dat het boek na de bewerking den indruk maakt
van de grijze kous van een vroegeren buijongen
van mij, wiens moeder alleen maar zwarte stop-
saket had.

Een gevaar dat hier dreigde heeft echter de
bewerker op uitnemende wijze weten te vermijden.
Men leest het boek met genoegen. Al is hier en
daar duidelijk eenig stijlverschil te merken — hoe
zou 't ook anders kunnen? — 't boek is een een-
heid gebleven. Dit eert zoowel Dr Bavinck als Dr
Kuypers. Eenerzijds bewijst het hoe voortreffelijk
het boek van Dr Bavinck zich leende om ook
na acht jaren nog een schema te zijn voor een
tweede uitgave, die toch op menig punt geheel
anders werd en anderzijds is het een bewijs voor
het feit, dat Dr Bavinck den bewerker zeer groote
vrijheid liet.

Ea eenerzijds bewijst het, dat de bewerker zich
voortreffelijk heeft ingedacht in de denksfeer van
Dr Bavinck en anderzijds dat hij doorkneet is in
al die knepen en moeilijkheden van de heden-
daagsche zielkunde, en tegelijkertijd dat hij zijn
kennis, ook als hij een bepaalden gebonden vorm
heeft, uitnemend weet over te dragen.

Er staan bladzijden in dit boek die boven-
dien getuigenis afleggen van het feit, dat de be-
werker den moed heeft gehad om zelfstandig te
arbeiten. Tientallen bladzijden zijn in dezen twee-
den druk geheel nieuw. Dr Kuypers heeft zelfs
de eer nieuwe namen voor bepaalde verschijnselen
te vinden. Wij denken bijv. aan het geestig ge-
vonden „Jan Bartcomplex" (blz. 216). Zeer voor-
treffelijke pagina's vinden wij in dit boek over de
nieuwe richtingen in de zielkunde. Indien er trou-
wens één is, die ons daarover kan inlichten, dan
is het Dr Kuypers. De blz. 313—370 behorende m.i.
tot het beste wat in Nederland over de moderne
richtingen in de zielkunde is geschreven. Kort en
zakelijk, benevens voldoende kritisch wordt in deze
pagina's over de psychanalyse, de individualpsy-
chologie, de analytische psychologie en de ge-
staltetheorieën gehandeld.

Belangrijk en belangwekkend is ook wat het
boek geeft over het „ik" en de persoon. Omtrent
dit punt komt het boek tot de volgende conclusie:

„Samenvattend komen we tot deze slotsom, dat
de menselijke persoon in engeren zin, onstoffelijk
van aard zijnde, niet samenvalt met het geestelijke,
noch met het psychische, noch ook met het soma-
tische; de persoon is in wezen noch enkel denken,
noch enkel emotie, noch enkel lichaam; en ook
niet de som van die drie.

Zijn alle gebieden wel te onderscheiden, zoo
zijn ze nochtans vereenigd in den persoon, in den
persoon als individuele centrale van de veel-
vuldige acten- en levensbetrekkingen.

De persoon is niet bewustzijn of zelfbewustzijn,
doch heeft het één zoowel als het ander. Het
bewustzijn is als een licht, dat onder omstandig-
heden de persoonsacten begeleidt. Dezen persoon
bedoelt men, wanneer men spreekt van het „die-
pere ik", of van „het innerlijke ik".

Merkt iemand op, dat dit „diepere ik" nergens
in den mensch of in de „werkelijkheid" zou te
vinden zijn, dan verradert die tegenwerping —
strikt genomen — een zuiver positivistisch stand-
punt. Van dit standpunt uit gezien is er veel
meer niet „ergens"; ook functies niet, en ook
geen acten. Voor den positivist is — ook God in
de werkelijkheid niet te vinden. Erkend wordt
enkel, wat direct, wat positief gegeven is. Wat
daarbuiten valt bestaat eenvoudig niet. Hiertegen-
over stellen wij, dat alle belevingen naar acten,
de acten naar functies en dat deze tezamen naar
een individueel, persoonlijk ik heenwijzen.

Behalve denkend en kennend is de mensch ook
handelend en lijdend wezen. Voorts is hij niet
maar een enkeling met eigen bestaan, maar even-
zeer gemeenschapswezen met sociale, historische,
maatschappelijke relaties. Inzonderheid is hij een
ethisch-religieus wezen; boven alles staat de ver-
houding tot God den Schepper.

Lettend op al die verhoudingen zal men,
sprekend van een ik, het oog nu eens hebben op
den mensch als totaalwezen, met al wat tot zijn
invloedsfeer behoort (het ik in sociale betee-
kenis), een ander maal zal men doelen op het
ik in zeer engen zin, n.l. als innerlijke, verant-
woordelijk zich wetende persoon, als de persoon,
die eeuwigheidswaarde bezit. Sterft een mensch,
zoo is deze innerlijke, individuele persoon, die
onsterfelijkheid aandoet en die dan los is van
alle aardse bindingen."

Dat wij ons met deze opvatting hartelijk kunnen
vereenen behoort stellig geen betoog. Dat wij deze
opvatting met bijzondere vreugde begroeten
evenmin.

Met des te meer vreugde nog, omdat er op
deze wijze eenheid komt.

In ieder geval zal men na het verschijnen van
dit boek niet kunnen zeggen, zooals men wel
eens klaagde: „dat ze allemaal weer op een ander
standpunt staan". De in ons blad in de laatste

jaren verdedigde grondopvatting wordt ook in den
tweeden druk van dit boek gehuldigd.

Uit den aard der zaak is het ons niet mogelijk
in één artikel het geheele boek te bespreken.
Wij zijn er wel van overtuigd, dat wij als Gerefor-
meerden in dit boek een werk hebben, dat
speciaal voor hen, die met de grondbeginselen
op de hoogte gebracht zijn en die zich
aanvankelijk in de zielkunde hebben ingewerkt
een pracht middel is voor verdere studie. Ik ge-
loof niet, dat de stelling te gewaagd is wanneer
ik uitspreek dat iemand die dit boek bestudeerd
heeft — en dan bestudeerd heeft mede aan de
hand van de in dit boek genoemde werken —
geheel op de hoogte genoemd kan worden van de
hedendaagsche zielkunde.

Dat juist wij als Gereformeerden zulk een boek
bezitten stemt ons tot grooten dank.

J. W.

Replik.

Ds Steen te Andijk heeft een zestal artikelen
geschreven ter beantwoording van hetgeen wij als
verweer tegen zijn aanval in het „Gereformeerde
Theologisch Tijdschrift" schreven. Toen de vraag,
of „De Reformatie" een eventueel verweer zou
willen opnemen ons bereikte, hebben wij ons
daartegen niet willen verzetten. De zaak is be-
langrijk genoeg om repliek toe te staan en wij
meenden grond te hebben om te vermoeden, dat
deze repliek nieuwe gezichtspunten zou kunnen
openen, omdat wij de hoop hadden, dat wij bij
Ds Steen althans iets bereikt zouden hebben van
datgene wat bij onderscheiden van onze lezers —
zooals mij uit correspondentie bleek — het resul-
taat was. Het blijkt evenwel, dat dit niet het
geval is geweest. Zelfs kondigt Ds Steen in deze
artikelen een en andermaal aan de verschijning
van een boek, dat speciaal gewijd zal zijn aan de
bestrijding van onze opvatting.

Ds Steen moet natuurlijk zelf weten wat hij doet.
Maar hadden wij van te voren gekend toon en
inhoud van de zes volgende artikelen, dan zouden
wij ons misschien tegen de opname hebben ver-
zet. Het is nu echter eenmaal beloofd en wij
plaatsen deze artikelen dan ook deze en de vijf
volgende weken. Op de meeste punten achten wij
verdere bespreking overbodig en vruchteloos.

Voortdurend blijkt uit deze artikelen, dat Ds
Steen meent veel beter te weten wat onze op-
vatting en ons voorstel is dan wij het zelf weten
en dan onze leerlingen het weten. Dan wordt dis-
cussie natuurlijk zeer moeilijk. Wij willen dan
ook slechts af en toe een enkele noot bij deze
artikelen plaatsen. Wij voegen deze noten aan
deze artikelen toe in de overtuiging, dat zij, die
de discussie met ernst hebben gevolgd, eigenlijk
wel zonder deze noten onmiddellijk gevoelen waar
het wringt in het betoog van Ds Steen. Maar
anderzijds gelooven wij toch ook weer, dat, wan-
neer wij de opmerkingen van Ds Steen geheel
onbeantwoord lieten, daaruit geconcludeerd zou
kunnen worden, dat wij „er niet van terug
hadden".

Dat wij niet meer antwoorden dan slechts
eenige noten en misschien nog eens een slot-
artikel vindt zijn oorzaak in het feit, dat ons de
lust vergaat om een discussie te voeren op de
wijze, waarop Ds Steen dat klaarblijkelijk gaarne
doet.

Wij markeren onze noten met letters, opdat
er geen verwarring ontsta tusschen de dezerzijds
geplaatste noten en die welke Ds Steen zelf bij
zijn artikel gaf in cijferverwijzing.

Wij geven dus nu het woord aan Ds Steen.

Veroordeelde Christologie. I.

Nu Dr Waterink zijn artikelenreeks „Hernieuwd Apol-
linarisme?" in dit blad beëindigd heeft, willen wij gaarne
gebruik maken van de toestemming van de Redactie
in enkele artikelen Prof. W. van antwoord te dienen.

Zooals de lezers weten, was door ons in het „Geref.
Theol. Tijdschrift" van Dec. 1933 een artikel geplaatst
„Hernieuwd Apollinarisme", in welk artikel door ons
critiek werd geöfend op de Christologie van Prof.
Dr Waterink. Uitdrukkelijk zeiden we in ons artikel
(bl. 379): „Wij willen dus nu trachten te bewijzen, dat
Prof. W. althans op de punten, waarop blijkens de aan-
gehaalde uitspraken Apoll. door de Kerk is veroordeeld,
de oude dwaling van Apoll. heeft vernieuwd". En op
bl. 378 hadden we gezegd: „Nu is op de Synoden de
Christologie van Apollinaris veroordeeld".

Prof. W. is daarop in „De Reformatie" van 23 Febr.
1934 een serie artikelen begonnen. In het eerste artikel
deelde hij mede, dat hij in deze reeks een thetische uit-
eenzetting van zijn opvatting wenschte te geven. Wel
onthroekt ook niet gansch het thetisch gedeelte, maar
een groot deel wordt toch ingenomen door bestrijding
van opvattingen van Prof. Vollenhoven van Amsterdam,
terwijl na de vakantie — vanaf no. 3 van 19 Oct. 1934 —
Ds Steen werd bestreden A). Wij kunnen helaas niet
schrijven: het artikel van Ds Steen werd bestreden;
want Prof. W. is grootendeels in algemeenheden blijven
hangen, terwijl ook het persoonlijk element niet
altijd van het strikt zakelijk gescheiden werd, doch op
de argumenten, die Ds Steen aanvoerde, werd weinig
of niet ingegaan B).

Dit hopen wij te bewijzen.

Prof. W. heeft zeer weinig uit het artikel van Ds Steen
geciteerd.

Wij behoeven geen citaten te geven, daar alle lezers
van „De Reformatie" de artikelenreeks van Prof. W.
hebben kunnen lezen.

Voor we echter nader op wat Prof. W. schreef ingaan,
moeten we enkele opmerkingen maken.

Wij zullen ons strict beperken tot wat Prof. W. thans
in deze artikelen heeft geschreven. Voor verdere kritiek
op Prof. W.'s opvatting mogen we verwijzen naar een
boek, dat binnenkort bij De Pauw te Culemborg zal
verschijnen D.V. Het is thans ons plan in enkele
artikelen misvattingen door Prof. W.'s reeks gewekt,
weg te nemen of althans te bestrijden.

Zooals we reeds opmerkten is Prof. W. in zijn ant-
woord niet steeds zakelijk gebleven. Ook — het doet
me leed, dat ik het verklaren moet — heeft Prof. W.
een enkele maal gezinspeeld op, ja zelfs iets aange-
haald uit particuliere gesprekken. Wij vertrouwen, dat
Prof. W. dit zelf ook betreurt.

En natuurlijk zullen wij hem daarin niet volgen.

Wel moeten soms sommige dingen scherp belijnd
gezegd worden. Prof. W. moge echter in onze bestrijding
een uiting van belangstelling in zijn arbeid zien. Wij
schatten den arbeid van Prof. W. hoog. Hij heeft inder-
daad op verdienstelijke wijze een probleem aan de orde
gesteld, dat om oplossing roept.

Nu is wat Prof. W. geeft een voorslag. Wanneer
wij dan ook uitspreken, dat Prof. W. in strijd komt
met de Gereformeerde belijdenis, is dit niet als een
verdachtmaking bedoeld. Integendeel. Wij willen gaarne
uitspreken, dat naar onze overtuiging Prof. W. trouw
aan de belijdenis wil zijn.

Omdat nu in dezen voorslag dingen worden uit-
gesproken, die tegen onze belijdenis ingaan, waar-
schuwen wij.

Het lijkt ons het beste, dat we Prof. W. op den voet
volgen.

In het no. van 21 Febr. 1934 beweert Prof. W., dat
wij in onze bestrijding twee methodische fouten hebben
begaan. In de eerste plaats zouden wij zijn uitgegaan
van een apriori van Prof. W.'s opvattingen. Nu be-
weert Prof. W. dat wel, maar hij bewijst het niet.
Ik kan natuurlijk — om te laten zien, dat ik deze
methodische fout niet begaan heb — moeilijk het gan-
sche artikel uit het „Geref. Theol. Tijdschrift" hier over-
nemen. Men zou kunnen zeggen: Dat is niet noodig
ook, want Prof. W. beschuldigt en moet dus het bewijs
leveren. En daarin schiet hij te kort.

Het is waar.

Maar wij willen Prof. W. meer geven dan waarop hij
recht heeft.

Wie het artikel in het „G. T. T." leest zal direct zien,
dat wij Prof. W. zelf hebben laten spreken. De gang van
ons betoog was zoo: Na enkele inleidende opmerkingen
hebben we Apollinaris' standpunt geteekend. Wij hebben
er op gewezen, dat zijn Christologie door de Kerk
is veroordeeld.

Dan hebben we met dit Apollinarisme vergeleken de
opvatting van Prof. W. We hebben zooveel mogelijk de
eigen woorden van Prof. W. gebruikt en bewijspplaats
over bewijspplaats gegeven, zoodat elk lezer ons kan con-
troleeren.

Ja, zegt Prof. W., maar U hebt in elk geval geen re-
kening gehouden met wat ik de latere jaren schreef,
maar U steeds beroepen op m'n oudere geschriften.

Ook dit is niet juist. Als Prof. W. beweert: „dat
Ds Steen wel rekening houdt met mijn oudere uittatin-
gen, maar niet met die van de laatste drie jaren" dan is
dat onjuist. Het is Prof. W. niet onbekend dat ik
o.m. wel rekening hield met wat hij schreef in „G.
T. T." van Dec. 1932 en Febr. 1933. In mijn artikel heb
ik zelfs deze artikelen van Prof. W. aangehaald!

Nu heb ik inderdaad de te druk van Prof. W.'s boek:
„De Oorsprong en het Wezen der Ziel" geciteerd, terwijl
de 2e druk reeds was verschenen. Dat is dan zeker in
een wetenschappelijke discussie een methode-fout? In-
dien dat zoo is, wel dan heb ik een goeden leermeester
gehad. Want in de artikelen van Prof. W. in het „G.
T. T." (naar aanleiding van welke artikelen ik mijn
artikel schreef) verdedigt hij zich tegen de beschuldiging
van Apollinarisme door Prof. Hoekstra van Kampen
geuit. Prof. Hoekstra beriep zich op Seeberg's leerboek
der Dogmengeschiedenis. Prof. Hoekstra citeerde daar-
in de derde druk van 1923.

Maar als dan Prof. W. antwoordt citeert hij ook See-
berg — de tweede druk! C)

Laat ik echter Prof. W. mogen gerust stellen. Er is
door mij geen methodische fout gemaakt. Ik had n.l. de
1e druk van Prof. W.'s boek reeds ten deele bewerkt,
toen de 2e druk verscheen. Nu heb ik de 2e druk met
de 1e vergeleken en waar er geen belangrijke wijzigin-
gen in voorkomen de bladzijdennummers der 1e druk
in het aangeven der citaten behouden. De wijzigingen
waren te onbelangrijk dan dat het verschil uitmaakte.

Maar... Ds Steen citeert toch steeds wat zes jaar
geleden Prof. W. schreef in de „Gereformeerde School"?
Prof. W. durft schrijven („Ref.", 23 Febr. '34): „Een
van de bijkomstige redenen, waarom ik dan ook in ons
blad niet breder inga op hetgeen Ds Steen schreef, is
deze, dat hij zoowel de eerste als de tweede methodische
fout in zijn bestrijding maakte".

Deze tweede methodische fout is dan, dat Ds Steen
zich steeds beroept op wat Prof. W. in een vroegere
periode heeft geschreven.

Men moet maar durven! Want:

a. In mijn artikel in „G. T. T." heb ik medegedeeld,
welke geschriften van Prof. W. ik gebruikt had. Daar
worden, nadat gewezen is op den strijd tusschen Prof.
Hoekstra en Waterink, waaruit dus blijkt, dat ik Prof.
W.'s antwoord ook gelezen had — en uit dat antwoord
citeer ik later in datzelfde artikel — genoemd de artike-
len in de „Geref. School", 3e en 4e jaargang, het boek
van Prof. W. en de stellingen van het Referaat door Prof.
W. te Utrecht in 1930 gehouden. Ik gaf daar ook aan,
dat de 2e druk van Prof. W.'s boek mij niet onbekend
was.

Men ziet, dat ik zoowel uit den vroegeren als uit
den lateren tijd, ja zelfs uit den allerlaatsten tijd
citeerde.

Neen zegt Prof. W., maar ge hebt in elk geval de